

Varför har Nationalmuseum deltagit i projektet Medvaro?

Lena Eriksson

Lena Eriksson, chef för pedagogiska enheten, Nationalmuseum

Nationalmuseum och Stockholms sjukhem är två institutioner i olika delar av Stockholm och med olika uppdrag, ett statligt konstmuseum och en privat vårdgivare.

Likafullt har det under samarbetet i projektet Medvaro visat sig intressant att institutionerna har en parallell historia. Båda tillkom för drygt 150 år sedan, framvuxna ur visioner och ideal om det goda samhället. Då var begrepp som smakfostran inom konsten och barmhärtighet i vården viktiga.

På 2000-talet ifrågasätter vi 1800-talets språkbruk och patriarkala idéer. Men hos båda institutionerna finns en levande vision bevarad om såväl konstens som vårdens betydelse för människorna och samhället. En vision som numera snarare präglas av helhetssyn och existentiell medvetenhet.

Idag är Nationalmuseum ett statligt museum – en myndighet med ansvar för att främja konsten, konstintresset och konstvetenskapen. En stor samling och en central museibygnad med utställningar och publikmöten är den mest synliga delen av vår verksamhet. Men enligt statens instruktion ska museet också verka för att kulturen ska komma fler människor till del. Det gör vi bäst i samarbete med andra aktörer. Därför arbetar vi på många andra platser och deltar i flera utvecklingsprojekt.

Gemensamt lagd värdegrund

I projektet Medvaro på Stockholms Sjukhem såg vi en möjlighet att nå ut på ett för oss oprövat sätt. Det handlade om att få vara med och vidareutveckla metoder för aktiva möten mellan människor och konst i livets alla skeden, på de platser och i de miljöer där människor lever och arbetar.

Att det på Stockholms Sjukhem fanns en tradition av att arbeta med konst i vårdmiljön och en nysatsning på ett stort samtida konstprogram var en viktig förutsättning för att vi skulle engagera oss i arbetet. Det fanns från sjukhemets styrelse och ledning en tydlig vilja att se konstnärskapet som en resurs för verksamhetsutveckling. Hos AM Public fanns också en förtroendeingivande kompetens både inom projektledningen och på konstfältet. Allt detta inspire-

rade oss. Genom hela processen har vi inom alla yrkesgrupper mött kunniga och engagerade personer som gett oss insikter och ny kunskap.

Det jag såg att vi från Nationalmuseum kunde bidra med var dels en bred pedagogisk erfarenhet av att skapa möten och samtal om konst, dels våra erfarenheter från andra typer av samarbetsprojekt. Vi kom med på ett tidigt stadium och kunde delta i utformandet av arbetssätt och projektplan innan det praktiska arbetet tog fart.

Workshops med konstpedagoger, möten kring minnen

Det konstpedagogiska arbetsfältet har många olika facetter som kräver olika typer av kompetens. Att inspirerande kunna förmedla kunskap och berättelser om konstverk, idéer, material, tekniker och konstnärer är en arbetsform som är starkt förknippad med museivärlden.

Men även om rollen som vägledare i konstens värld är en viktig del av arbetet har den alltmer kompletterats med rollen som samtalsledare och stödjare (facilitator). Här är konstpedagogens uppgift först och främst att skapa förutsättningar för ett gemensamt utforskande bland deltagarna i en grupp. Att öppna upp för kommunikation, skapa trygghet, hitta bra frågor, lyssna och fånga upp både ord och ickeverbal kommunikation. Det är främst inom det fältet vi sett museets insats i mötet med boende och personal i det här projektet.

En tredje konstpedagogisk roll handlar om att handleda deltagare i konstnärligt arbete i kortare eller längre workshops. Den rollen togs inom Medvaro främst av konstnären Ylva Trapp som engagerats för *Konstgöra*, ett delprojekt präglad av skapande aktiviteter.

I delprojektet *Konststunder*, Nationalmuseums egen del av projektet, valde vi som redan antytts att fokusera på konstsamtalet som metod. Vi startade i de metodiska erfarenheter som utvecklats i tidigare arbete på museet med grupper i olika åldrar. Idéerna hade där hämtats från filosofiska och sokratiska samtal, men också från ett längre utvecklingsarbete med konstsamtal för personer med demensdiagnos inom projektet *Möte med minnen*.

Inom ramen för *Möte med minnen* mötte Jeanette Rangner Jacobsson från Nationalmuseum de museikolleger på MoMa i New York som utvecklade metoden, och drev sedan tillsammans med Alzheimerfonden ett stort utbildningsprojekt under åren 2013-2016. Nästan nittio museer över hela landet deltog. Idag är projektet avslutat, men metoden används och samtal enligt denna modell genomförs kontinuerligt på många museer runt om i Sverige.

Upplevelser av bestående värde

I arbetet på Stockholms Sjukhem har boende med såväl demensdiagnoser som

somatiska diagnoser deltagit. De olika grupperna har olika behov, varför konst-samtalen har utvecklats på olika sätt. Utifrån gruppernas olika förutsättningar har målsättningen dock varit gemensam: att konstsaftet ska få vara en stund som berikar vardagen, skapar mening och ger stimulans.

För personer som av kroppslig sjukdom är begränsade i sin vardag är dessa fördjupade möten med konst och med andra deltagare en viktig intellektuell stimulan. Flera deltagare med somatiska diagnoser har återkommande betonat de veckovis återkommande konststundernas betydelse, exempelvis hur samtalen levt vidare inom dem.

I konstsaftalen med demensdiagnosticerade personer står upplevelsen med alla sinnen och kontakten mellan deltagarna i centrum. Här finns inte alltid den tolkande nivån, men stundvis kan associationer och tolkningar glimma till. Samtalen och den icke verbala kommunikationen sätter personen i kontakt med andra personer och därmed med yttervärlden. Nästa stund är det ögonblicket borta och till synes glömt hos deltagaren.

Är dessa känslor av kontakt likafullt värda att frammana? Våra erfarenheter från detta projekt och från tidigare arbeten får oss att entydigt svara ja på den frågan. Att i nuet dela upplevelser med andra ger en kvalitet i stunden. Att dela sådana stunder med den personal man dagligen möter, liksom med anhöriga, kan ge kraft. Upplevelserna av kontakt stärker i sin tur banden i omvårdnaden, till förmån både för personen själv och för människorna runt honom eller henne.

Människans unika vilja att förstå och tolka

Att uppleva konst handlar om att ta sig själv i bruk, att öppna upp sinnen och förmågor och tolka det en annan människa har skapat. Detta är en medfödd förmåga som alla människor har som potential.

Detta att kommunicera med känslor, kroppsspråk, ansiktsuttryck och tecken är visserligen förmågor vi delar med många andra levande varelser. Men unikt för människan är att de kommunikativa förmågorna kompletteras med viljan att skapa och förstå. Det gäller inte minst driften att tolka bildkonst och berättelser. De första spåren av bildkonst i arkeologiska fynd går parallellt med de första spåren efter homosapiens sapiens, den moderna människan.

Vår konstpedagogiska grundsyn är byggd just på detta – att konsten som förmåga förenar oss som människor. Den kopplar ihop oss med historien, nuet och framtiden. Det är därför som möten och samtal om konst blir centrala för de konstpedagogiska metoder och de förhållningssätt vi väljer.

Utgångspunkten för konstsaftalen inom Konststunder har varit den konst som finns på Stockholms Sjukhem, främst de verk som installerats inom det stora konstprogram som genomfördes 2011-2015. Konstverken håller en hög konstnärlig kvalitet och är skapade av samtida konstnärer, främst svenska men även utländska.

Kvalitet och omsorg – ord som hör samman

Konstsamlingens höga kvalitet har haft en avgörande betydelse för de konst-samtal som förts. Att sätta ord på varför konst är viktigt är svårt, och att tala om kvalitet är ännu svårare. Samtidigt påverkar denna dimension allt som har med konst och konstupplevelse att göra.

Bra samtal kan föras även om medelmåttig konst, liksom om exempelvis vardagsföremål. Men bra samtal kring kvalitativ konst har en annan potential. Det kvalitativa konstverket öppnar upp för upplevelser av större dimensioner. Det handlar om verk där yta och idéinnehåll samverkar. De ger upplevelser som stimulerar betraktaren till att återvända gång efter annan, att se verket igen, att fortsätta tanken, att leta vidare. Att väcka detta slags nyfikenhet är just ett kriterium på kvalitet; kvalitativa konstverk öppnar upp idévärldar, vart och ett på sitt eget sätt, mot det existentiella och levande inom oss människor. Det kan röra sig mellan det höga och det låga, det filosofiska och det intuitiva, det sorgsna och det befriande skrattet.

Varje människas upplevelse av konst är subjektiv, vi reagerar utifrån våra erfarenheter och vår personlighet. En måttstock som kan mäta kvalitet på ett standardiserande sätt finns inte. Konst är på många sätt del av det omätbara mänskliga fält som inte kan definieras utifrån kvantitativa resultatmål.

Samtidigt är konsten ett fält som hela tiden bedöms och värderas. Det finns flera forskare inom både ekonomi och filosofi som under de senaste åren insiktsfullt och spännande har undersökt kvalitetsbegreppet inom kulturen. Ett steg på vägen mot att kunna sätta ord på kvalitet är att öka medvetenheten om de värderingar och synsätt som individer och samhällen präglas av.

I sökandet efter en definition på vad som utgör ett kvalitativt konstverk tänker jag på ordet omsorg. För mig handlar det om att göra något med stor uppmärksamhet och involvera fysiska, känslomässiga och intellektuella behov. Allt detta behövs för att skapa bra kvalitet – oavsett om det handlar om konst, samtal eller vård.

Att våga tala om kvalitet – att skapa tid för att tänka och tala kring det som är svårt att sätta ord på – det är en av de viktigaste vinster som projektet Medvaro har givit mig och oss på Nationalmuseum.